

Bondefælleskabet om Skovby Nor holdt i hele 86 år

»Der var så fladvandet i Noret, at alt vandet løb ud ved stærkt lavvande på nogle småsøer nær. Og så var der et sted, som man kaldte 'Dybet', det var en flade på en halv snes tdr. land; der stod altid blankt vand, og der var bundløst dynd. 'Dybet' skulle siden komme til at spille en vis rolle i Norets historie under navnet 'Fællesnoret'. For svømmefugle og vadefugle bød Noret de bedste betingelser, og at der her var et rigt fugleliv, melder også stednavne som 'Fuglenoret' og 'Gåseøen' om.«

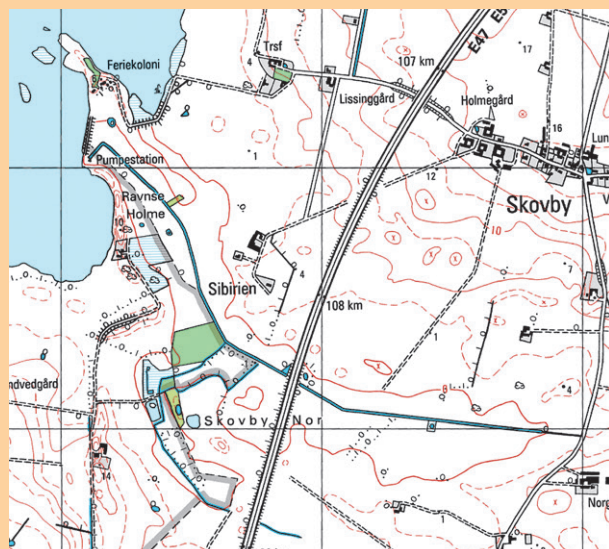
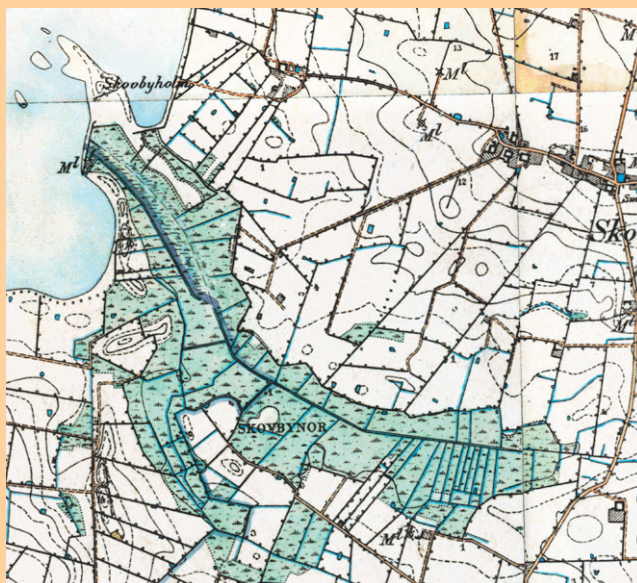
Sådan beskrev lokalhistorikeren Chr. Olsen forholdene i Skovby Nor før inddæmningen i 1840, og Olsen vidste, hvad han skrev om. Hundrede års historie i form af pumpelagets protokoller og lignende dokumenter havde han gennemgået, før den grundige fortælling blev offentliggjort i 1954-årbogen fra »Lolland-Falsters Historiske Samfund«.

Det hele begyndte i 1840, da bøn-

derne fra Skovby, Gundslev og Ravnsø 11. februar mødtes med stiftsamtmændene for at blive enige om betingelserne for at inddæmme det lavvandede Skovby Nor. Her er aftalens hovedpunkter:

Arbejdet skulle påbegyndes i marts samme år, og alle gårde skulle yde samme indsats i mandetimer, vogne og trillebøre, uanset hartkorn. Mod et honorar på 50 rigsdaler (7800 kr. i 2012-værdi) ville amtsvejeningenør

Skovby Nor



Inddæmning fra 1840 af 73 hektar lavvandet nor, fire kilometer nordøst for Nørre Alslev, Nordfalster. Holmen i norets udmundning blev brugt som trædesten for dæmningerne.

Gennemført af interessentskab på 47 gårdmænd fra tre lokale landsbyer, som et af landets første bondeprojekter.

Bondefællesskabet opløst i 1923 efter stridigheder om investering i ny pumpeteknologi og erstattet af et pumpelag.

Stormflodsødelæggelse i januar 1954 banede vej for statsstøttet renovering af afvandingsanlægget.

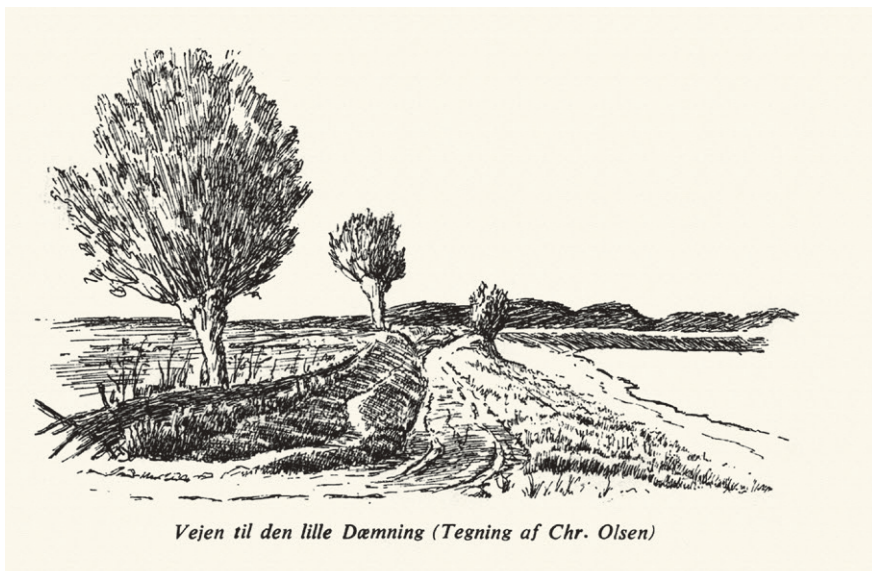
Siden 1985 har motorvej E47/55 delt det udtørrede nor.

Københavns Lærerforening driver feriekolonien Skovbyholm i det inddæmmede nor.

Kortene er fra 1776, 1888 og 1995.

Guldborgsund Kommune.

Koordinater: 6089258, 6873118.



Vejen til den lille Dæmning (Tegning af Chr. Olsen)

Reelt er Skovby Nor inddæmnet ved to dæmninger ud til holmen, hvor feriekolonien ligger i dag. Her er den nordligste dæmning afbildet som illustration til Chr. Olsens 1954-artikel.

Jessen lede arbejdet, og hans »befalinger« havde man at rette sig efter »under de for vejarbejder gældende regler og straffebestemmelser«. Slusebyggeriet skulle en tømrer og en stenhugger stå for.

Det var en ganske anseelig arbejdsstyrke, der tog fat på at opføre de to korte dæmninger mellem fastlandet og den langstrakte Ø Holmen i Noret. 47 gårde var involveret i arbejdet, men det blev lettet ganske meget, fordi jorden til dæmningen lå lige for hånden. En af de store Ravnse Høje blev simpelthen gravet væk og brugt til den største dæmning på østsiden, mens fylden til den lille dæmning i nordvest blev taget fra en bank på Holmen.

Allerede i august samme år var arbejdet tilendebragt. Taksations- og synsforretningen fandt sted 21. august, og 20. december kunne regnskabet godkendes. Den samlede udgift landede på 1102 rigsdaler, 5 mark og 5 skilling (172.000 kr. i 2012-værdi). Hovedposten var en samlet udbetaling af 844 rigsdaler (131.700 kr. i 2012-værdi) for »istandsættelse af dæmningen« til en møller, seks gårdmænd og seks husmænd. Sandsynligvis har de stået for belægningen med stenglacis.

Inddæmningen ejedes nu af 47 parthavere, og helt usædvanligt demokratisk for datiden var ejendomsretten

fordelt med en part til hver gårdmand, uanset hvor stor eller lille en gård han ejede. Ejerskabet var organiseret som et interessentskab.

Men den solidariske idyl varede ikke længe. Allerede samme efterår protesterede Skovby-gårdmændene. De havde fået for meget vand og for lidt land, mente de, men det mente de øvrige parthavere nu ikke. I februar 1841 afgjorde amtmanden konflikten efter flere forhandlinger med de uenige parter. Han dikterede, at der

skulle bygges en mølle, der kunne pumpe vandet ud fra Skovby-gårdejerens arealer, og han bestemte også, at alle i interessentskabet skulle bidrage til finansieringen.

Skovby-gårdejerne fik altså medhold, men nogen mølle fik de alligevel ikke. Den blev først bygget 37 år senere, så de måtte indstille sig på at nøjes med den passive lavvandssluse.

Vindmølle som pumpemotor

Jagt og fiskeri havde stadig de bedste muligheder i Noret.

Man må forestille sig, at det 73 hektar store inddæmmede område har ligget som vanddækket vådområde mindst halvdelen af året på grund af den passive afvanding. Den driftsform har budt på muligheder for et rigt fugleliv. I jagttiden var der næppe den aften, hvor der ikke blev løsnet skud mod flokke af vildænder, der søgte ind i Noret på deres aftentræk, og at gå ud og »hugge gedder« i bækken var en yndet søndagsforøjelse.

1872-stormfloden ramte tilsyneladende ikke så hårdt her som andre steder på Falster og Lolland, hvor 80 mennesker druknede. Noret har dog med stor sandsynlighed været sat under vand, og det har givet vind i sejlene for de gårdmænd, der ville have

Siden 1948 har Københavns Lærerforening drevet feriekolonien Skovbyholm på nordenden af den oprindelige Ø Holmen i Skovby Nor. Kolonien består af fem mindre huse med hver otte sovepladser og opholdsstue med åbent køkken. Desuden et fælleshus med plads til ca. 40 mennesker. Selve grunden indbefatter også en stor strandeng med siv og lavt vand og tre små holme med et rigt fugleliv. Læs mere på www.kolonierne.dk/node/62.





De to pumpehuse er fra henholdsvis 1939-elektrificeringen og 1954-restaureringen. Foto: 21. juli 2005.

effektiviseret afvandingen. Siden 1840 var antallet af parthavere faldet til 31 i 1868, og denne »strukturudvikling« har sikkert også fremmet ønsket om en mere effektiv afvanding.

På en ekstraordinær generalforsamling i december 1878 vedtog interessentskabet at bygge en mølle til at pumpe vandet ud. Pengene var allerede delvis indsamlet i form af en sum på 906 kr. (113.000 kr. i 2012-værdi) i frivillige bidrag fra 29 parthavere, men den samlede pris løb op i 2700 kr. (338.000 kr. i 2012-værdi) for en mølle

»med 24 alens vingefang og med dimensioner som den ved Sortsø Nor«.

Sortsø Nor lå to kilometer øst for Skovby Nor og var blevet inddæmmet i 1839. Dette projekt kan sagtens have spillet en væsentlig rolle som inspiration for Skovby Nor-inddæmningen.

Hele formålet med inddæmningen og nu også den kunstige afvanding med en vindmølle var stadig at skaffe sig bedre hø og mere græsning. Salget af græsset i 'Fællesnoret' var den vigtigste indtægtskilde for interessentskabet, og det skulle nu osse finansiere vandmølleren, der passede møllen. Da græssets vækst var helt afhængig af vandstanden, betød møllerenes indsats rigtig meget. For at gøre ham optaget af at yde en særlig indsats indførte interessentskabet allerede fra 1885 en bonusordning, hvor mølleren skulle have 10 procent af græssalget. Denne ordning fortsatte helt frem til 1904.

'Fællesnoret' gav dog ikke den sikre indtægt, da der ofte var stort besvær forbundet med at høste høet. Det skulle slås med le, ofte i vand til

anklerne, og derefter slæbes op på det høje land for at tørre. 1888 var et særskilt dårligt år, hvor vandet stod lige så højt som græsset, og udbyttet nærmest gik i nul.

Uheld undgik man heller ikke. I marts 1884 knækkede alle vingerne på den helt nye mølle. Materialefejl eller slitage kan der næppe have været tale om, og møllekyndige folk siger, at man altid kan brække vingerne af en mølle, hvis man stopper den for brat. Uheldet kostede interessentskabet 235 kr. (31.000 kr. i 2012-værdi). Ti år senere blæste både hat og vinger af møllen, og den reparation kostede 370 kr. (52.000 kr. i 2012-værdi). Året efter i 1895 skulle der betales hele 800 kr. (117.000 i 2012-værdi) for en ny vandsnegl, og nye stigbord og udbedring af udløbet kostede 765 kr. (111.900 kr. i 2012-værdi) i 1899.

Bondefællesskabet opgives

Fra begyndelsen af det nye århundrede begyndte uenighederne om Norets anvendelse at slå alvorlige revner

Den oprindelige dæmning mod Storstrømmen har klaret sig godt gennem de mere end 170 års levetid. Den er dog blevet forhøjet med nogle decimeter i tidens løb og også forsynet med et betonglaci.





Slusen er ombygget efter ødelæggelsen i 1954, så den kun har en enkelt robust sluseport, der lukker automatisk ved højvande.

i I/S-sammenholdet. Ti lodsejere var parate til at investere i en ny og mere effektiv vandsnegl, men blev dog nedstemt med 16 stemmer på en ekstraordinær generalforsamling. Imidlertid var en udvikling sat i gang, der ledte frem til nye ejerformer.

Væk med den gamle vindmølle

I 1916 vedtog interessentskabet at udskifte den gamle vindmølle med en ny vindmotor. Det var en kostbar beslutning til 3200 kr. (131.258 kr. i 2012-værdi). Maskinmester C. Rasmussen fra Nørre Vedby fik ordren, der skulle effektueres fra 15. marts til 1. maj.

Efter 37 år var det slut med den dekorative vindmølle på dæmningen, den måtte vige for nyere teknologi. Den gamle mølle var jo hverken selvkrøjer eller selvsvikker. Møllerne har stået nogenlunde samme sted, som pumpehuset ligger i dag.

I 1917 blev der investeret yderligere 2475 kr. (87.700 kr. i 2012-værdi) i en åben vandsnegl, og på en ekstraordinær generalforsamling samme år blev der stillet forslag om at udvide kredsen af interessenter til også at omfatte gårdmænd med jord uden for selve Noret. Forslaget blev nedstemt, men blev derefter indbragt for en landvæ-

senskommission. Sideløbende var Hedeselskabet blevet anmodet om et projektforslag til kunstig afvanding af Noret.

Landvæsenskommissionens kendelse blev afsagt i november 1920, og den banede vejen for den endelige ophævelse af interessentskabet. Kendelsen fastslog, at Hedeselskabets forslag til uddybning af afvandingskanalerne m.v. kunne nyde fremme, og at samtlige lodsejere på 110 hektar i og omkring Noret ville være bidragspligtige.

Arbejdet blev rapporteret fuldført i november 1922 til en pris af 12.766, 44 kr. (378.953 kr. i 2012-værdi) for kunstig afvanding af 119,42 hektar. Nu manglede blot ophævelsen af det gamle I/S og overgangen til et nyt pumpelag for det udvidede afvandingsområde. Den begivenhed fandt sted et år senere.

På en og samme dag, 13. november 1923, afholdt man tre på hinanden følgende ekstraordinære generalforsamlinger, hvor ophævelsen blev vedtaget med 10 stemmer. Man overdrog derefter mølle, vandsnegl, stigbord og dæmninger vederlagsfrit til de nye ejere i »Pumpelaget Skovby Nor«.

Den kontante kassebeholdning og arealerne i 'Fællesnoret' beholdt man dog i ejerkredsen bag det gamle inter-

essentskab, der blev ophævet pr. 30. december 1923.

Fællesskabet holdt ikke mere end fem år. I november 1928 blev 'Fællesnoret' afhændet til »Ad. Hansen« i Skovby og H. Sværke i Gundslev for 1400 kr. (47.614 kr. i 2012-værdi).

Opgaven for det nye pumpelag var at sænke vandstanden så meget, at alle lavtliggende arealer i og ikke mindst omkring Noret blev befriet for skadeligt grundvand. Kanaler og grøfter skulle atter uddybes, så vandet uhindret kunne strømme frem til pumpen, hvor der skulle indsættes mere maskinkraft for at lænse vandet ud i Storstrømmen. Billigt var det ikke. Det nye anlæg blev betalt i 1926 med 24.482 kr. (800.455 kr. i 2012-værdi).

Knap femten år holdt anlægget, hvorefter man i 1939-41 installerede et elektrisk anlæg med pumper og ny motor i eget hus. Den samlede udgift løb op i 22.200 kr. (679.519 kr. i 2012-værdi).

Stormflod udløste statsstøtte

Helt frem til 4. januar 1954 fungerede det elektriske anlæg, men i løbet af et døgn blev hele anlægget smadret. En voldsom stormflod spredte store ødelæggelser med dæmningsbrud langs Sydslesvigs østkyst, Nordfyn, Lolland-Falster og Saltholm. Overalt blev vandstanden presset op til 1,5 til to meter over normalen.

Ved Skovby Nor gik det rent galt.

Stormen smadrede slusevæggen med de fire højvandsklapper ud mod Storstrømmen, hvorefter havet væltede ind i afløbet fra pumperne. Vandet underminerede derefter det ene pumpehus, så det væltede delvis. Selve pumpekanalen blev fyldt op med sand, men inden da havde højvandet sat hele Noret på 140 hektar dyrkede marker og enge under vand.

Det ødelagte udløb blev lukket med en vold af sandsække og en interimistisk sluseklap, og det lykkedes at få pumpet oversvømmelsen ned til normal vandstand inden 1. april. Tilsyneladende havde afgrøderne ikke taget skade, men det var klart, at der måtte



Det udtørrede Nor ligger i koter mellem -1 og $+1,5$ meter over daglig vande, og jorden er stadig dyrkbar. Kun langs hovedkanalen og oppe ved pumpehusene ligger der brakarealer. Nok så afgørende er det, at motorvej E47/55 siden 1985 har delt det pumpede areal, og af hensyn til trafikken får Noret ikke lov at forsumpe, endsige oversvømmes.

et større reparationsarbejde til, hvis ikke nye uvejr skulle forværre situationen.

Pumpelaget henvendte sig til Hedeselskabet og bestilte et projektforslag. Man bad samtidig selskabet undersøge mulighederne for tilskud.

Men den ene måned gik efter den anden, og pumpelagets bestyrelse blev efterhånden meget urolig. Amtets repræsentant (tilsynsførende) i pumpelagets bestyrelse skrev 11. juni direkte til Statens Landvindingsudvalg og bad om øjeblikkelig hjælp. Det fik man. Allerede fire dage efter indkaldte Landvindingsudvalget til møde om sagen på Sortsø Badehotel.

Hele pumpelagets bestyrelse – syv mand høj – mødte frem sammen med to ansatte fra Hedeselskabet og en ingeniør fra Vandbygningsvæsenet. Udgangspunktet for forhandlingerne var imidlertid, at det slet ikke ville være landvindingsudvalgets bord. Den slags stormskader skulle behandles i Ministeriet for Offentlige Arbejder, da der jo ikke var tale om at etablere et nyt landvindingsprojekt, men om

at reparere på et delvis ødelagt eksisterende anlæg.

Men inden mødet var ovre, havde stemningen ændret sig radikalt.

Det var repræsentanten for Statens Landvindingsudvalg, der skiftede holdning efter besigtigelsen. Ifølge referatet bemærkede han, at det »må siges at være en sammenblanding af stormflodsskade og forbedring af afvandingsforholdene (...), hvortil også kommer nogen vedligeholdelse.«

Dermed stod statens pengekasse åben.

Allerede knap seks uger senere forelå indstillingen fra Statens Landvindingsudvalg til Landbrugsministeriet. Man anbefalede Hedeselskabets projekt, der i mellemtiden også var blevet færdigt. Det havde en overslagspris på 65.000 kr. (990.810 kr. i 2012-værdi), og heraf ville man finde det rimeligt, om staten betalte halvdelen.

Ministeriet nikkede straks ja, så sådan blev det. Da regnskabet kunne gøres op i marts 1956, var det nye afvandingsanlæg blevet en smule bil-

ligere. Den samlede regning lød på 59.972 kr. (815.041 kr. i 2012-værdi).

I dag fungerer pumperne stadig, og markerne dyrkes i Skovby Nor, men nok så vigtigt er det at holde motorvejen »tør«. Siden 1985 har E47/55 krydset tværs over det oprindelige nor og dermed umuliggjort enhver tanke om at genskabe naturen i det gamle nor.

KILDER

Forfatterens besøg på lokaliteten, 21. juli 2005 og 30. august 2013 (fotos).

Hansen, Kjeld: Det tabte land. Den store fortælling om magten over det danske landskab. Gads Forlag 2008.

Hedeselskabets Tidsskrift: »Sager under projektering, kunstig afvanding«. 39. årg., nr. 20. 1919.

Hedeselskabets Tidsskrift: »Fuldførte arbejder«. 42. årg., nr. 11. 1922.

Olsen, Chr.: Skovby Nor gennem 100 Aar. Lolland-Falsters historiske Samfund. Aarbog XLII, VII Række, bind III. 1954.

Statens Landvindingsudvalg, j. nr. 1572. Rigsarkivet.

Stenak, Morten: De inddæmmede landskaber. Landbohistorisk Selskab 2005.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet ved Skovbyholme, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 81 fuglearter, som var registreret fra **Skovbyholme**, pr. 9. november 2013. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Toppet Lappedykker	(1/25)	Hvinand	(6/337)	Hvidklire	(3/6)	Bynkefugl	(2/2)
Skarv	(6/53)	Lille Skallesluger	(2/26)	Svaleklire	(1/1)	Stenpikker	(2/5)
Fiskehejre	(10/36)	Toppet Skallesluger	(10/190)	Mudderklire	(2/4)	Solsort	(3/16)
Knopsvane	(21/3710)	Stor Skallesluger	(10/104)	Hættemåge	(6/277)	Sjagger	(1/24)
Sangsvane	(17/1430)	Rød Glente	(1/1)	Stormmåge	(2/15)	Sivsanger	(1/1)
Sædgås	(5/380)	Havørn	(4/4)	Sølvmåge	(2/17)	Rørsanger	(1/1)
Blisgås	(3/74)	Rørhøg	(3/3)	Svartbag	(3/6)	Gærdesanger	(2/3)
Grågås	(19/5788)	Blå Kærhøg	(1/1)	Fjordterne	(2/55)	Tornsanger	(4/22)
Canadagås	(10/6879)	Musvåge	(5/7)	Havterne	(2/8)	Gransanger	(2/3)
Bramgås	(4/195)	Fjeldvåge	(1/1)	Ringdue	(1/10)	Blåmejse	(2/4)
Knortegås	(1/140)	Tårnfalk	(5/5)	Gøg	(2/3)	Musvit	(1/5)
Gravand	(9/103)	Lærkefalk	(1/1)	Sanglærke	(1/1)	Rødrygget Tornskade	(4/6)
Pibeand	(3/44)	Agerhøne	(2/8)	Landsvale	(3/50)	Husskade	(3/7)
Knarand	(1/1)	Fasan	(2/3)	Bysvale	(1/40)	Allike	(1/2)
Krikand	(2/31)	Blishøne	(8/964)	Engpiber	(1/1)	Råge	(3/46)
Gråand	(10/300)	Strandskade	(7/41)	Gul Vipstjert	(1/2)	Gråkrage	(4/55)
Spidsand	(1/2)	Stor Præstekrave	(3/4)	Gærdesmutte	(3/6)	Grønirisk	(4/87)
Skeand	(1/1)	Vibe	(8/124)	Jernspurv	(1/2)	Tornirisk	(3/10)
Taffeland	(1/14)	Dobbeltbekkasin	(1/7)	Rødhals	(1/3)	Gulspurv	(4/13)
Troldand	(1/380)	Rødben	(7/42)	Nattergal	(2/3)	Rørspurv	(2/5)
Ederfugl	(1/125)						